

УДК 37.091.12:005.336.5]: 794.088.6

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.36.339456](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.36.339456)

ЮРІЙ МОРОЗ

ORCID ID 0000-0003-2788-913X

Уманський національний університет

ОЛЕНА ЖДАНОВА-НЕДІЛЬКО

ORCID ID 0000-0002-1414-2355

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА В ОРГАНІЗАЦІЇ РУХЛИВОЇ ГРИ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ТА УСПІШНОЇ РЕКРЕАЦІЇ ШКОЛЯРА В ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито педагогічний потенціал рухливої гри як ефективного засобу фізичної рекреації та особистісного розвитку дітей шкільного віку в умовах зростання психоемоційного навантаження та зниження фізичної активності молоді. Підкреслено багатофункціональність рухливих ігор, зокрема їхню розвивальну, оздоровчу, комунікативну, соціалізуючу, корекційну спрямованість. Акцентовано на важливості гри для формування навичок командної взаємодії, емоційної регуляції та мотивації до здорового способу життя.

Особливу увагу приділено професійній майстерності педагога як організатора ігрової діяльності: його здатності забезпечити безпечне і привабливе ігрове середовище, адаптувати правила до потреб учасників, своєчасно реагувати на зміни в ігровій ситуації. Обґрунтовано необхідність підготовки педагогів до використання рухливих ігор у позаурочній діяльності, що передбачає засвоєння як теоретичних знань, так і практичних навичок. Рекомендовано запровадження у педагогічних ЗВО відповідних навчальних дисциплін та спецкурсів. Зроблено висновок, що ефективне застосування рухливих ігор сприяє формуванню дозвільної культури дітей, оздоровленню та гармонійному розвитку особистості.

Ключові слова: рухлива гра, фізична рекреація, педагог, професійна майстерність педагога, дозвілля, шкільний вік, соціалізація, познавчальна діяльність

Постановка проблеми; її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах, коли констатується істотне зростання психоемоційного навантаження та зниження рівня фізичної активності молоді, особливого значення набуває впровадження ефективних педагогічних засобів рекреаційного спрямування. Одним із них є рухлива гра, яка не лише стимулює природну фізичну активність, а й виконує важливу соціалізуючу та особистісно-розвивальну функцію. Сприяючи гармонійному поєднанню фізичного, емоційного й комунікативного розвитку, вона створює умови для зняття напруги, підвищення мотивації до рухової діяльності та формування позитивного ставлення до здорового способу життя. У цьому контексті актуальним є аналіз такого аспекту професійної майстерності педагога, як його вміння організовувати рухливі ігри з особистісно-розвивальною та рекреаційною метою.

Аналіз досліджень і публікацій щодо гри у різних наукових галузях показує, що це явище дуже різноманітне, має велику кількість видів і форм, проте, водночас, в історії розвитку людства постає як загальноновизнане в своїй істотній значущості. Зокрема, це стосується рухливої гри – складної форми активності, що характеризується чіткими правилами, вираженою емоційністю та елементами змагання.

Більшість учених, які вивчали зазначений феномен, приходять до висновку, що потяг до рухливої гри, який стихійно проявляється у переважній більшості дітей починаючи з раннього віку, зумовлений не тільки прагненням пережити властиві для гри позитивні емоції, а й необхідністю задоволення потреби людини в активності задля забезпечення структурного та функціонального розвитку її організму. Правильно організована рухова активність, як ми це спостерігаємо у процесі гри, створює умови, необхідні для становлення та удосконалення людини як біологічної істоти і соціального суб'єкта, а також для розвитку резервних механізмів фізіологічних систем (Мороз, 2024, с. 477).

Застосування гри з метою забезпечення фізичного розвитку дитини, зазвичай, дозволяє позитивно вплинути на цілий спектр її якостей. Адже, як зазначає Н. Чуча, «ігровий метод в силу присутніх йому особливостей є методом комплексного вдосконалення рухової діяльності. Найбільше він дозволяє вдосконалювати такі якості, як спритність, швидкість, орієнтування, самостійність, ініціативність. Не дивлячись на те, що ігри включають в себе дії, вибірково направлені на вдосконалення однієї з рухових якостей, їх слід роздивлятись як вправи загальної фізичної дії. Ні одна рухлива гра не може слугувати засобом розвитку якої-небудь однієї якості» (Чуча, 2022, с. 121-122).

Враховуючи увагу української освіти до проблем інклюзії, закономірно, що в дослідженнях останніх років чимала увага приділяється застосуванню рухливих ігор при роботі з дітьми з особливими потребами. Як зазначають, зокрема, О. Гузак та М. Сабадош, «для всебічного розвитку дитини з обмеженими можливостями здоров'я – це найсильніший засіб. Рухлива гра, виступаючи спочатку як дитяча забава, розвага, дозволяє вирішувати велику кількість корекційних завдань, ініціюючи активність самих дітей. Вона розвиває волю, активність, ініціативу, відчуття колективізму, дружби і відповідальності за кожний вчинок» (Гузак & Сабадош, 2018, с. 21). Про практику використання рухливої гри в процесі відновлення в дітей діяльності центральної нервової системи, опорно-рухового апарату тощо фахівці також відгукуються як про засіб, особливо цінний поєднанням необхідного (доцільного фізичного навантаження) з привабливим (характерними для гри позитивними емоціями), що особливо важливо саме в дитячому середовищі.

При цьому вчені – педагоги і психологи – підкреслюють, що гра не тільки є важливою формою активної діяльності дитини, покликаною задовольняти її біологічні потреби, як-от реалізувати вихід надлишкової енергії, а й стимулює її «бажання стати лідером; проявити себе як особистість; перевірити власні можливості в колективній діяльності; певним чином виявити себе серед однолітків; задовольнити потребу у відпочинку; сформувати в собі відповідальність» (Толкачова, 2015, с. 124).

Усвідомлюючи значний рекреаційний та особистісно-розвивальний ресурс рухливої гри, маємо відзначити, однак, що в освітньому середовищі, яке відзначається полісуб'єктністю й неоднорідністю актуальних прагнень потенційних гравців, ефективність її застосування значною мірою залежить від майстерності організації ігрової діяльності, педагогічного управління її процесом, вирішення поточних проблем, що можуть негативно вплинути на окремих гравців та весь перебіг ігрової взаємодії тощо. Тож **метою нашої статті** є аналіз вимог до педагога як організатора рухливої гри в процесі фізичної рекреації, під час позаурочної роботи з дітьми шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливість рухливих ігор полягає в тому, що їхня основа – це рухові дії, які визначаються сюжетом чи ідеєю гри. Вони мають виняткове значення для фізичного розвитку школяра, оскільки сприяють гармонійному зростанню та зміцненню всіх систем організму. Завдяки активним і повторюваним рухам під час гри зміцнюється скелет і м'язова система, формується правильна постава, активізується діяльність серцево-судинної та дихальної систем, поліпшується кровообіг і обмін речовин. Разом із цим, гра сприяє розвитку пам'яті, уваги та емоційної стійкості, що позитивно позначається на зміцненні нервової системи.

При порівнянні рухливої гри з іншими видами фізичної активності (наприклад, звичайними фізичними вправами) бачимо, що її перевагою в дитячому товаристві є притаманна ігровій взаємодії атмосфера емоційного піднесення, яка стимулює бажання до активної участі. Різноманіття ігрових форм дає змогу застосовувати гру за різних умов, з різною кількістю учасників. Масові рухливі ігри, зазвичай, є творчими, активними та цілеспрямованими, але, при цьому, обмежуються певними правилами – загальноприйнятими або встановленими організатором, моделюючи, в такий спосіб, норми соціальної поведінки в їхній більш чи менш абстрагованій формі.

Дослідниками виокремлено низку найважливіших функцій гри, які акцентують багатогранність особистісно-формувального потенціалу цього виду діяльності, і насамперед – у дитячому віці. Їх називають досить багато: розважальна; комунікативна; функція самореалізації у грі; терапевтична; діагностична; корекційна; функція міжнаціональної комунікації (засвоєння єдиних для всіх людей соціокультурних цінностей); соціалізуюча (Федусенко, 2018, с. 27). При цьому, жодна з перелічених функцій не може бути вилучена з переліку, що торкається застосування рухливої гри у роботі зі школярами. Всі вони сукупно окреслюють оздоровче (рекреаційне), освітнє та виховне значення гри в освітньому процесі і характеризуються взаємодоповнюваністю і взаємозумовленістю.

Отже хоча рухлива гра є, насамперед, одним із видів рухової активності, що часто спонтанно проявляється в дитячому і юнацькому віці, та її важливою, з педагогічної точки зору, ознакою, що має братися до уваги при її педагогічно обумовленому застосуванні, залишається поєднання фізичного навантаження з яскравими емоційними переживаннями й зорієнтованість на соціальну взаємодію, яка, по суті, є іншою стороною гри, її комунікативним наповненням. З цих позицій гра виступає як своєрідний симулятор соціальних взаємодій, де діти вчаться спілкуватися, співпрацювати, вирішувати конфлікти та розуміти один одного без слів.. Комунікативні аспекти рухливої гри виходять далеко за межі простих усних інструкцій і охоплюють весь спектр невербальних та емоційних сигналів. Це своєрідний симулятор соціальних взаємодій, де діти вчаться спілкуватися, співпрацювати, вирішувати конфлікти та розуміти один одного без слів. Комунікативні аспекти рухливої гри виходять далеко за межі простих усних інструкцій і охоплюють весь спектр невербальних та емоційних сигналів.

Під час гри діти вчаться працювати в команді, допомагати один одному та ділити успіхи й невдачі. Вона формує здатність до емоційної регуляції, адже гра часто супроводжується сильними емоціями – радістю перемоги, розчаруванням поразки. Уміння прийняти поразку з гідністю або радісно розділити

успіх із командою – це важлива комунікативна навичка, що формує соціальну зрілість і є важливою для будь-якого члена соціуму.

Отже, дитяча рухлива гра є усвідомленою діяльністю, спрямованою на досягнення певної мети, проте специфіка цієї мети полягає в її зниженому практичному значенні, коли фізичні зусилля приносять не певний вид матеріальної вигоди, а емоційне задоволення. Наголосимо, що йдеться про сприйняття гри саме дитиною, для якої не завжди істотною є та об'єктивна обставина, що рухливі ігри виконують важливі виховні й оздоровчі функції, застосовуються в освітньому середовищі як засіб формування витримки, самовладання, вміння адекватно реагувати на труднощі та долати їх тощо. Ця сторона гри не привертає їхньої уваги, залишаючись важливою насамперед з педагогічних позицій. Більш свідомо, як показало опитування близько 40 учнів 3-4 класів загальноосвітніх шкіл м. Полтави, діти ставляться до такого аспекту ігрової діяльності, як її дозвіллево-організуючий характер, і ця обставина є, безумовно, позитивною.

Дозвіллева культура дітей та молоді сьогодні має турбувати педагогів, батьків, громадськість не меншою мірою, ніж оздоровлення школярів. Вона «є складовою загальної культури особистості, що зумовлює її цілеспрямованість, організованість, розуміння цінності соціального інституту дозвілля як джерела духовно-морального зростання, соціалізації, гармонійного розвитку» (Дубровіна & Яременко, 2021, с. 29). Саме на прикладі рухливої гри доречно формувати у школярів уявлення про конструктивне дозвілля, що не лише дарує позитивні емоції, а й відзначається своєю корисністю. Звичка до рухової активності як складника здорового способу життя, вміння отримувати задоволення від неї є цінним набутком особистості уже і в дорослий період, мотивує рекреаційне застосування рухливих ігор у різні життєві періоди. Тому гра в позаурочній діяльності школярів потребує кваліфікованого педагогічного супроводу, що, з одного боку, сприяє напрацюванню в них позитивного досвіду рекреації засобами гри, а з іншого – сприяє якомого повнішій реалізації її значного оздоровчого та особистісно-розвивального потенціалу.

Педагог-майстер розглядає гру не просто як популярний засіб організації учнівського дозвілля, спроможний викликати ентузіазм у значної частини дітей сам по собі, практично без додаткових зусиль з його боку. Оздоровчий та власне педагогічний потенціал гри успішно реалізується лише за дотримання низки умов, сутність яких він повинен досить глибоко розуміти і володіти достатнім інструментарієм для їхньої реалізації. Так, гра повинна бути безпечною для учасників, тобто, не передбачати потенційно шкідливих елементів взаємодії (нерегульованого скупчення гравців, штовхання, смикання за руки тощо), відбуватися в середовищі, де немає об'єктів, що загрожують травмуванням (слизьке чи нерівне покриття підлоги, легко досяжні вікна, сходи, скляні вітрини, невідповідні розміри задіяного у грі простору та ін.); емоційно привабливою для більшості учнів (адже залежно від типу темпераменту, характеру, особливостей самопочуття тощо не всі діти охоче включаються до кожної гри). Вчитель повинен уміти врахувати оптимальний рівень фізичного навантаження, особливо для дітей з особливими потребами, при виборі гри має враховувати вік, індивідуальні можливості й емоційний стан учасників тощо.

З огляду на сказане, можемо стверджувати, що професійна підготовка вчителя повинна передбачати вивчення дисциплін, необхідних для його компетентності в організації рекреаційної діяльності школярів різного віку, і в цьому контексті – у проведенні рухливих ігор. В умовах сучасного освітнього середовища відповідні навички та базові для їхнього формування особистісно-професійні характеристики необхідні кожному педагогу.

До таких характеристик варто віднести не лише фахову обізнаність, а й такі якості, як креативність, комунікативна виразність, педагогічна спостережливість, тактовність, справедливість та здатність формувати позитивну мотивацію, а також уважність, швидкість реакції тощо. Так, враховуючи змагальний характер ігор, стверджуємо, що педагог повинен бути достатньо пильним, аби вчасно завважити визначальні особливості ситуації, що складається в ігровому процесі, вміти дати їй належну оцінку не лише в професійному плані (аби спроєкувати оптимальну реакцію), а й зуміти донести учням важливі для їхнього особистісного становлення судження, вирішити конфліктну ситуацію чи запобігти її виникненню тощо. Залежно від контингенту потенційних учасників, він має бути готовий діяти швидко й переконливо, пропонуючи нову гру чи, навпаки, відмовляючи від неї, а часто – спільно з учнями трансформуючи її правила чи й вигадуючи нову, більш прийнятну для конкретної дитячої групи.

Тому розробка відповідних спецкурсів, дисциплін за вибором, що поєднують у собі теоретичне підґрунтя і чисельні різноспрямовані вправи, націлені на формування в майбутніх педагогів готовності до організації в позанавчальній діяльності рухливих ігор, бачиться актуальною проблемою для сучасного педагогічного ЗВО.

Висновки. Отже, рухлива гра, як засіб фізичної рекреації та соціально-педагогічного впливу, в сучасних умовах набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням психоемоційного навантаження та зниженням рівня фізичної активності дітей і підлітків. Її унікальна здатність поєднувати фізичне

навантаження з емоційним збагаченням і комунікативною взаємодією зумовлює значний потенціал у сфері гармонійного розвитку особистості, формування навичок командної роботи, емоційної регуляції та соціальної зрілості. Крім того, досвід практичного застосування рухливих ігор підтверджує їхню ефективність як у загальноосвітньому, так і в інклюзивному середовищі. Гра виконує комплексну функцію – розвивальну, оздоровчу, соціалізуючу, комунікативну та корекційну, – що робить її практично універсальним засобом педагогічного впливу.

Проведений аналіз показав, що ефективність використання рухливих ігор у позаурочній діяльності школярів значною мірою залежить від професійної майстерності педагога, зокрема – його здатності обирати доцільні форми ігор відповідно до вікових, психофізичних та емоційних особливостей дітей, забезпечувати безпеку учасників, своєчасно реагувати на ігрові ситуації та створювати позитивне емоційне тло. З огляду на це, особливого значення набуває формування у педагогів фахової компетентності щодо організації рухливої гри як засобу рекреації та особистісного розвитку школярів.

Перспективи подальших досліджень зумовлені тим міркуванням, що удосконалення професійної підготовки педагогів до організації рухливих ігор у позаурочний час слід розглядати як важливий напрям розширення їхніх професійних можливостей. Це потребує розробки і впровадження відповідних навчальних дисциплін, які включають як теоретичне осмислення значення гри, так і практичну підготовку до її проведення в різноманітних умовах сучасного освітнього середовища.

Список використаних джерел

- Гузак, О.Ю., Сабадош, М.В. (2018) Рухливі ігри як засіб реабілітації у дітей з особливими потребами. *Україна. Здоров'я нації*, 3/1 (51), 20-22.
- Дубровіна, І., Яременко, Н. (2021). Дозвіллева кваліфікація учнів старшого підліткового віку як соціально-педагогічна проблема: результати дослідження. *Український педагогічний журнал*, 2, 28-40.
- Мороз, Ю. М. (2024). Значення рухливої гри в процесі організації фізичної рекреації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 97, 46-50.
- Толкачова, А. С. (2015). Гра як засіб формування відповідальності в підлітків у процесі позаурочної діяльності шкіл-інтернатів. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*, 32 (365), 122-128.
- Федусенко, Ю. К. (2018). Особливості впливу навчально-ігрової діяльності на розвиток основних психічних процесів у молодшому шкільному віці. *Рідна школа*, 4, 25-28.
- Чуча, Н. І. (2022). Застосування українських народних ігор у фізичній підготовці юних спортсменів ігрових видів спорту. Взято з <https://journals.uran.ua/pprsievnz/article/download/252690/249992>

References

- Huzak, O. Yu., & Sabadosh, M. V. (2018). Rukhlyvi ihry yak zasib reabilitatsii u ditei z osoblyvymy potrebamy [Active games as a means of rehabilitation for children with special needs]. *Ukraina. Zdorov'ia natsii [Ukraine. Healthy nation]*, 3/1 (51), 20-22 [in Ukrainian].
- Dubrovina, I., & Yaremenko, N. (2021). Dozvilleyeva kvalifikatsiia uchniv starshoho pidlitkovoho viku yak sotsialno-pedahohichna problema: rezultaty doslidzhennia [Leisure qualification of older adolescents as a socio-pedagogical problem: research results]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal [Ukrainian pedagogical journal]*, 2, 28-40 [in Ukrainian].
- Moroz, Yu. M. (2024). Znachennia rukhlyvoi hry v protsesi orhanizatsii fizychnoi rekreatsii [The importance of an active game in the process of organizing physical recreation]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools]*, 97, 46-50 [in Ukrainian].
- Tolkachova, A. S. (2015). Hra yak zasib formuvannia vidpovidalnosti v pidlitkiv u protsesi pozaurochnoi diialnosti shkil-internativ [The game as a means of forming responsibility in teenagers in the process of extracurricular activities of boarding schools]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Pedahohichni nauky [Bulletin of Cherkasy University. Pedagogical Sciences]*, 32 (365), 122-128 [in Ukrainian].
- Fedusenko, Yu. K. (2018). Osoblyvosti vplyvu navchalno-ihrovoi diialnosti na rozvytok osnovnykh psykhychnykh protsesiv u molodshomu shkilnomu vitsi [Features of the influence of educational and game activities on the development of basic mental processes in younger school age]. *Ridna shkola [Native school]*, 4, 25-28 [in Ukrainian].
- Chucha, N. I. (2022). Zastosuvannia ukrainskykh narodnykh ihor u fizychnii pidhotovtsi yunykh sportsmeniv ihrovykh vydiv sportu [The use of Ukrainian folk games in the physical training of young athletes in game sports]. Retrieved from <https://journals.uran.ua/pprsievnz/article/download/252690/249992> [in Ukrainian].

MOROZ Y.

Uman National University, Ukraine

ZHDANOVA-NEDILKO O.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

TEACHER'S SKILL IN ORGANIZING OUTDOOR GAMES AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF PERSONALITY AND SUCCESSFUL RECREATION OF A SCHOOLCHILD IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

This article explores the role of active (movement-based) games as a powerful pedagogical tool to address modern challenges such as increased psycho-emotional stress, declining physical activity among children, and insufficient leisure culture. The authors emphasize that active games, beyond providing physical exercise, also perform a wide range of socializing and developmental functions. They enhance communication skills, promote emotional resilience, teamwork, and a positive attitude toward a healthy lifestyle. The therapeutic value of games is also highlighted, especially in the context of inclusive education.

Special attention is given to the role of the teacher as an organizer of active play. The article argues that the effectiveness of play-based activities in educational settings largely depends on the teacher's professional training, creativity, and ability to adapt the game to the age, physical, and psychological characteristics of the children. The inclusion of training courses in teacher education programs, aimed at developing competencies in physical recreation and leisure pedagogy, is seen as both timely and necessary.

In conclusion, the authors state that active games in extracurricular settings are not only a means of improving physical health but also a medium for shaping a constructive leisure culture. Games support the holistic development of the child as a biosocial being in need of movement, emotional interaction, and self-realization in a group. The effective use of play as an educational method requires a teacher who is not only capable of organizing it but also enriching it with developmental and educational meaning.

Keywords: *active game, teacher, professional skills of the teacher, physical recreation, leisure, school age, extracurricular activities, socialization, emotional development*

Стаття надійшла до редакції 17. 04. 2025 р.

УДК 378.04:796.071.42]:796.894

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.36.339458](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.36.339458)

АНАТОЛІЙ НОВОПИСЬМЕННИЙ

ORCID: 0009-0002-3682-4266

НАТАЛІЯ КОНОНЕЦ

ORCID: 0000-0002-4384-1198

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ДО РОБОТИ В ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ СПОРТИВНИХ ШКОЛАХ ІЗ ПАУЕРЛІФТИНГУ

У статті презентовано розроблену дидактичну модель формування готовності майбутніх тренерів-викладачів до роботи в дитячо-юнацьких спортивних школах із пауерліфтингу, яку складають такі компоненти: методологічно-цільовий, мотиваційно-ціннісний, теоретико-методичний, практично-діяльнісний, психолого-педагогічний та організаційно-методичний.

Ключові слова: *дидактична модель, готовність, формування, майбутні тренери-викладачі, пауерліфтинг, дитячо-юнацька спортивна школа, фізична культура, спорт, середня освіта*

Постановка проблеми. Формування компетентних тренерів-викладачів у сфері пауерліфтингу є важливим завданням для забезпечення якісної підготовки спортсменів у дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ). Тренер не лише навчає техніці виконання вправ, а й формує спортивну мотивацію, здійснює психологічну підтримку та слідкує за фізичним розвитком вихованців. Розвиток дитячо-юнацького спорту є важливою складовою фізичного виховання та гармонійного розвитку молодого покоління. Пауерліфтинг, як вид спорту, що вимагає значної фізичної підготовки, технічної майстерності та психологічної витривалості, набуває дедалі більшої популярності серед молоді. Це, своєю чергою, висуває підвищені вимоги до рівня підготовки тренерів-викладачів, які працюють у ДЮСШ.